

könyv
könyvtár
könyvtáros

1999
december

LES FOR OSS

BÆRUM BIBLIOTEK

MENS VI ER SMÅ

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

8. évfolyam 12. szám

1999. december

Tartalom

Könyvtárpolitika

Országos könyvtári napok	3
Monok István: A Nemzeti Könyvtár könyvtári és tudományos együttműködési stratégiája	6
Helmezy László: Megnyitó	15
Szendróné Font Erzsébet: A kultúra helye a vidékfejlesztésben	18
Bariczné Rózsa Mária: Területfejlesztés és a könyvtári rendszer	19
Koreny Ágnes: Hozzászólás	23

Fórum

Nagy Attila: „...a szegények mindig veletek lesznek”	25
---	----

Vásárok

Murányi Lajos: Az 51. frankfurti könyvvásárról – mozaikszerűen	29
Lukáts János: Gazdag ország könyve – szegény ország könyve	35
Futaky László: Szubjektív jegyzetek a Frankfurti Könyvvásárról	40

Extra Hungariam

Nemes Erzsébet: Látogatás Norvégia könyvtáraiban	44
---	----

História

Pogány Rózsa Gabriella: Domanovszky Ákos emlékezete	50
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	55

From the contents

István Monok: The cooperation strategy of the national library in the field of librarianship and research (6);

Mária Baricz Rózsa: Regional development and the library system (19)

Cikkeink szerzői

Bariczné Rózsa Mária, a NKÖM főtanácsosa; *Bodó Sándor*, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója; *Futaky László*, a Nyíregyházi Megyei Könyvtár ny. igazgatóhelyettese; *Gáncsné Nagy Erzsébet*, a Győri Megyei Könyvtár munkatársa; *Helmezy László* országgyűlési képviselő, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Képviselő-testület alelnöke; *Koreny Ágnes*, az MKE főtítkára; *Lukáts János*, az Országos Rádió és Televízió Testület könyvtár-igazgatója; *Monok István*, az OSZK főigazgatója; *Murányi Lajos*, az MTA Könyvtára munkatársa; *Nagy Attila*, az OSZK-KMK osztályvezetője; *Nemes Erzsébet*, a KSH Könyvtár és Dok. Szolg. főigazgató-helyettese; *Pogány Rózsa Gabriella*, az ELTE oktatója; *Szendrőné Font Erzsébet*, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium főosztályvezetője

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,

Poprády Géza, dr. Tóth Elek

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 99.245

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 3000 forint. Egy szám ára 250 forint

HU-ISSN 1216-6804

Országos könyvtári napok

Egy csodálatos hét. Egy új korszak kezdete? – írta a 3K 1995. évi novemberi számának „vezércikke”. Ez a cikk számolt be arról, hogy a Könyvtári és Informatikai Kamara, együttműködve a többi könyvtári szervezettel, így, többek között az MKE-vel is, 1995. október 9–15. között megrendezte az *Összefogás a könyvtárakért* c. akciót. Azt is érzékeltette a cikk szerzője, hogy nem egyedi, egyszeri eseményről van szó. Persze nem azért vált be jóslata, mert prófétikus képességekkel bírt volna. Az akció megindítói eleve „hagyományteremtésben” gondolkodtak. Szép lenne immáron visszatekinteni, szólni arról, hogy az Összefogás a könyvtárakért őszi hetei az évek során milyen produkciókkal álltak elő, milyen hatást gyakoroltak a „közre” (mert hisz ez volt és ma is ez a cél), mert korántsem arról szól a mese, hogy a könyvtárak, könyvtárosok fogjanak össze, erre más szinteken, más módokon, más formákban kerül sor, hanem arról, hogy a könyvtárak – évente egy héten át, együtt és egyszerre felmutassák magukat. Nem is feltétlenül a jó bornak kell a cégér újabban alakult, a régi mondás ellentétére parafrázelt mondás értelmében, hanem nagyon is matter of fact módon, jelezve mindenkinek, közvetlenül is, a sajtón, a médián keresztül is, hogy a könyvtár a demokrácia, a nyitott társadalom, a gazdasági átalakulás, a kultúra (stb.) alapintézménye. Hogy meg- és elkerülhetetlen intézmény és intézményrendszer, hogy könyvtár nélkül nincs... Mi nincsen? Füst Milánnal, Esterházyval szólva (persze ők nem a könyvtárra értették) „semmi sincsen”, ami mégis van, az nem is úgy és nem is annyira van. Erről szól tehát az Országos könyvtári napok, ezek történetét lehetne, kellene immáron megírni. Ámde nem most. Most csak arról számolnánk be – fölöttébb töredékesen –, hogy mi történt idén. A töredékességért, persze a beszámoló inkompetenciáján túl, maguk a könyvtárak, az egész akció is felelős. Elsősorban mérhetetlen – egy vagy néhány ember befogadó-recipiáló képességén enyhén szólva túlmenő – gazdagsága, kínálati bősége okán. Ki lehetett (volna) jelen mindenütt, regisztrálhatta volna az ország gyakorlatilag összes könyvtára program- és műsorkínálatát, szerezhetett volna tudomást az egyszerre elővezetett, bemutatott, kínált, jótékonyan a fejekbe és a sajtóba, médiába „vert” információkról, hatásokról, ékes szavú beszámolókról, szaktudományos hozadékkal (is) bíró előadásokról, szerteszugárzott „adalékokról”, faktumokról, kedvességekről, ötletekről, szlogenekről, önkéntelenül is elárult preferenciákról és problémákról, jövőtervekről és múltmegidézésekről, királytükröknél jelentősebb és érdekesebb könyvtári-könyvtárosi tükrökről, szóval az „egészről”. (Márpedig, Hegel óta tudjuk, csak az egész az igaz, die Wahrheit ist das Ganze.) Beszámolóink tehát többször is igaztalan lesz, szükségszerűen. Eleve bocsánatot kérünk mindazoktól, könyvtáraktól és könyvtárosoktól, akikről nem ejtünk szót. Százszor többen vannak, mint akiket megemlíthetünk. Ez utóbbiaktól pedig azért kérünk bocsánatot, mert épp csak említjük gazdag kínálatuk egy-egy jelességét, produkcióik egy-egy vonását. Pars pro toto – vigasztalhatnánk magunkat, ám nagyobb és igazabb vigasz, hogy a tengert úgysem lehet kimerni (Szent Ambrus-i, Szent Ágoston-i alapélmény és toposz), itt pedig tengerről volt szó.

Az indító, a fő-fő-attrakció Veszprémben volt. Éppen nem véletlenül. Hogy a Veszprémi Megyei Könyvtár milyen önmagában, a 3K olvasói (és persze, azok, akik elzarándokoltak már oda – nem véletlen, hogy a pesti egyetem hallgatóinak első tanszéki kirándulása is oda vezetett) sejtetik (1999. márciusi szám), de – úgy hisszük – ez a megyei könyvtár hic et nunc többet jelent mint önmagát. Egy hatalmas könyvtári megújulás szimbóluma és maradandó metaforája lehet (a kecskeméttel együtt), önmagánál többet és mást is jelentő kezdemény (ld. ezzel kapcsolatban *Bariczné Rózsa Mária* előadását e számunkban). Itt, ezen a – könyvtári szempontból is – többszörösen megszentelt helyen „indult be” az Országos könyvtári napok. A helyhez, az alkalomhoz, az ügy meritumához méltó módon. *Dr. Skaliczki Judit* itt adta elő – *Együttműködés – szolgáltatás – minőség* címen stratégiai alapelveit (*A hazai könyvtári minőségbiztosítás stratégiai elvei*). Ennek az előadásnak vázlatát elolvasható a Könyvtári Levelező/lap idei 10. számában, a jelentősen bővített opuszt a 3K fogja hozni közelesen. De itt hangzott el *dr. Monok István* nagyszabású expozéja is *A Nemzeti Könyvtár könyvtári és tudományos együttműködési stratégiájáról* (teljes terjedelmében olvasható e számunkban). Ennek az esszé-szaktanulmánynak is a stratégia volt a bűv- és kulcsszava. A leginkább alapvető kérdésekről esett tehát szó, megadva mintegy a kötelező szintjét-rangját az egész akciónak, az egész Országos könyvtári napoknak.

És Veszprémmel egyidőben, őt követve és vele paralell, folytak az országban mindenütt a könyvtári napok. Voltak e rendezvényeken igen rangos tudományos ülésszakok (mi ezek közül a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei előadásokat-hozzászólásokat prezentálhatjuk e számunkban, annál is inkább nagy örömmel, mert *Bariczné Rózsa Mária* nagyelőadása – *Területfejlesztés és a könyvtári rendszer* – mellett hozhatjuk a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium főosztályvezetőjének, *Szendrőné Font Erzsébet*nek a szövegét is. E viszonylag rövidke írás azért érdemel figyelmet, mert egy eddig – ebből a szempontból – szinte ismeretlen szövetséges koncepcióját közvetítheti. A minisztérium nevében – hangsúlyozott tudatossággal – szereplő „vidékfejlesztés”, amint ez számunkra ugyan természetes, ám éppen nem köztudomású, a főosztályvezető asszony – természetesen hivatalosnak tekinthető kijelentései alapján – a könyvtárakra, a vidéki könyvtárügyre is vonatkoztathatóvá vált. (E vonatkozásban a 3K még további információkra is vágyik, az ügyről még tudósítani fogunk.)

Persze más megyék is jeleskedtek a tudományban, a szorosabb értelemben vett szakmában. De korántsem csupán abban. A „Napoknak” volt, szinte mindenütt, egy nagyon kedves humoros-bensőséges-otthoni hangulata, konnotációja is. Ezt érzékeltetendő, ideiktatnánk e bevezető végére a nekünk legetszöbb egyik „meghívó” almeghívóját. Azt hisszük, csúcsteljesítmény. Hogy miért, azt ítélje meg ki-ki maga.

A meghívók garmadája persze önmagában is megérne – néhány – misét. Nemcsak információik miatt: hol milyen előadás, gyermek- és felnőttfoglalkozás, nyílt nap és sajtótájékoztató, szülőkkkel és gyerekekkel való találkozó, kicsiknek és nagyoknak szóló verseny, pályázat, vetélkedő, kiállítás, könyvtárbemutató, audiovizuális és CD-ROM, CD és multimédia prezentáció, illetanóra és tájékoztató labirintus, jogi tanácsadás és amnesztia-kihirdetés (a késedelmes könyvtári kölcsönzők számára), hanem azért is, elsősorban azért, hogy kiderüljön: a PR-munka – immáron éppen nem gyenge oldala a könyvtáraknak, könyvtárosoknak. Szípor-

kázó ötletek garmadájával hívták fel magukra a „köz” figyelmét, és hogy ez való-
jában megtörtént, azt újságcikkek, rádió- és tévéadások, -beszámolók, és -műsorok,
spontán olvasói és könyvtárlátogatói visszajelzések, gyermekrajzok és élménybe-
számolók sokasága bizonyíthatja.

Csak példaképp utalnánk a salgótarjániak nagyszerű kerekasztal-beszélgetésé-
re. Ezen, a megyei könyvtár tanácstermében tartott összejövetelen résztvettek a
megye minden városának (egyetlen kivétel volt, „igazolt hiányzás”) delegációi.
Már maguk ezek a delegációk is, a delegációk összetétele, jelezték, hogy koránt-
sem szabvány ankétról van szó. A polgármesterekkel az élen megjelentek egy-egy
csoportban a könyvtár(ak) vezetői, valamint – és ez volt az igazán érdekes – a
prominens (gyakori-, törzs-, igazi) olvasók képviselői. Skaliczki Judit országos
helyzetképet vázolt a kerekasztal-konferencia résztvevői számára, a megyei kép-
viselőtestület elnöke panorámát rajzolt fel, majd – igazi beszélgetés formájában –
sorra-rendre terítékre kerültek a megye könyvtárügyének, az egyes könyvtárak-
nak, a könyvnek és az olvasásnak, a tájékoztatásnak és tájékozottságnak (stb.)
kérdései. A fenntartók is elmondták a magukét, szóltak az őket nyomasztó gon-
dokról, az olvasók is kritizálták, dicsérték a könyvtárakat, a lehetőségeket, a
könyvtárosok is beszámoltak büszkeségeikről, kudarcaikról, a feltételekről, ame-
lyek között dolgozniuk adatott, a lehetőségekről, az általuk vélt, feljűk irányuló
ilyen-olyan igényekről stb. Igen rövid idő múltán senki sem tudta volna – kívülről
– megmondani, mikor szólal meg olvasó, mikor könyvtáros, mikor polgármes-
ter vagy kulturális tisztségviselő. Élénk csörték voltak megyei és városi vezetők
közt, élénk egyetértés könyvtárvezető és olvasó közt, vagy épp fordított szerep-
osztásban. Fórum volt, a legfontosabb helyi (megyei, városi) kérdésekről, de
egyúttal az országos helyzet és problémák szimulálása is, spontán, kötetlenül,
egyelőre felmérhetetlen hozammal.

Bizonytal elkészül majd egyszer az Országos könyvtári napok első korszakának
objektív, szakszerű mércéje, történeti összefoglalása és mérlegre tétele. Itt és most
csak a lelkesülés hangján lehet szólni az egész akcióorozatról is, az idej nagysze-
rűségekről is. Kítettünk magunkért és volt mit kitenni. (A többszám persze csak
mutatis mutandis vonatkoztatható a beszámoló szerzőjére.) (VK)

061

I 28

INVITÁLÓ CZÉDUL^KA (szül. 1999.)

Könyvtáros találkozóra : Egyedül nem megy... / kiad. Bné Piroska,
Csné Ilona, T. Béla. - Szolnok : V.F.M.K., 1999. októbr 4-én 13.30-ra. -
(Együtműködési sorozat ISSN 1999)

Szeretettel várjuk!

061.236:023.5(439.169Szolnok)"1999.10.04."

Ut.: Bné Piroska → A ház asszonya

Csné Ilona → Meg tudnád mondani...? → Gyorssegény szolgálat

T. Béla → Help → Control Panel → Vezérlőpult

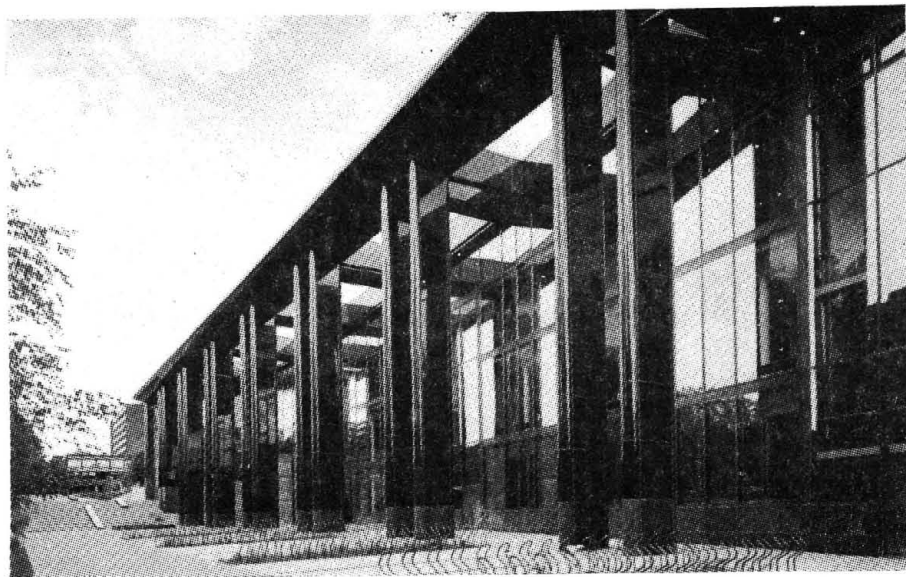

A Nemzeti Könyvtár könyvtári és tudományos együttműködési stratégiája

Nem képzelhető el olyan könyvtár a világon, amely – függetlenül attól, hogy milyen nagy vagy a könyvtári rendszerben milyen helyet foglal el – a jogalkotó által a számára előírt feladatokat önmaga egyedül teljesíteni tudná. E közhelynek joggal nevezhető bevezető mondatot lehet természetesen az éppen adott intézményi szándékok, az egyes intézmények személyi feltételei mentén komolyan venni vagy közhelyszerűsége és magától értetődősége ellenére eltekinteni tőle, s megpróbálni a külön utat. Az 1997. évi CXL. törvény III. része azonban a törvény erejével kötelezi a nyilvános könyvtári ellátás rendszerében résztvevőket az együttműködésre, kifejezve az államnak azt a negatív szándékát, hogy a munkamegosztásban megvalósítandó célok bármelyik elemét párhuzamos finanszírozással képzelné el. A legrövidebb megfogalmazásban tehát az Országos Széchényi Könyvtár együttműködési stratégiája a törvény betartása, az abban meghatározott feladatainak teljesítése és az, hogy az együttműködés által Nemzeti Könyvtárként működjön (olyan nemzeti könyvtárként, amelyet a hatályos magyar helyesírási szabályok ellenére is lehet nagy kezdőbetűvel írni). A törvény azonban értelmezhető, sőt értelmezendő. Nem tagadható ugyanis, hogy a III. fejezet (A nyilvános könyvtári ellátás működésének feltételei) és az egyes könyvtártípusokról szóló IV. (A nemzeti könyvtár), V. (Tudományos és szakkönyvtári ellátás) és VI. (Közkönyvtári ellátás) fejezetek több párhuzamosságot tartalmaznak. Ezek a párhuzamosságok a feladatok elvégzésében együtt munkálkodó intézmények között vitákat okozhatnak egy olyan együttműködési szándék mellett, amely a feladatoknak nem a gyakorlati szempontú elhatárolását tekinti mérvadónak. Eltérés mutatkozik az 1975. évi és a hatályos 1997. évi szabályozás szellemisége között, jóllehet az egyes intézményekben, így az Országos Széchényi Könyvtárban az előbbinek megfelelően alakították a szerzeményezési politikát, a gyűjteményépítési munkát, a szolgáltatások rendjének kialakítását. És részben ennek megfelelően alakult a könyvtár belső szerkezete is. A törvényi szabályozásnak említett jellemzőin túlmenően azonban a Nemzeti Könyvtárról és a Könyvtári Intézetéről még nem jelent meg az a miniszteri rendelet, amely tartalmilag az említett törvény végrehajtási utasításának is tekinthető. Fontos lehet tudni a jogalkotó számára is, hogy az Országos Széchényi Könyvtár milyen szellemben, milyen hangsúlyokkal szeretné maradéktalanul teljesíteni feladatait. Fontos ez a könyvtári, a kulturális és a tudományos intézményi hálózat valamennyi résztvevőjének is, hiszen az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményei a Kárpát-medence szellemi örökségének legnagyobb lerakatai.

Az együttműködés intézményes garanciái

Az Országos Széchényi Könyvtár irányításában az *Országos Könyvtári Kuratórium* is közreműködik. E Kuratórium működtetésére vonatkozó – még meg nem

jelent – kormányrendelet tervezetének ismeretében biztosan mondható, hogy az az intézményi kör, amely e testület tagjainak delegálási jogával rendelkezik, önmagában is garancia arra, hogy a nemzeti könyvtár éves munkatervei nem mutathatnak az együttműködést nem komolyan vevő szándékot. Ez a testület azonban csak az elvi kereteket határozza meg, az együttműködés pedig a tervezés és főként a végrehajtás folyamatában valósulhat meg. Éppen ezért fontos, hogy a *könyvtáron belül* létrehozzuk azt a **Könyvtári Együttműködési Tanácsot**, amely a Kuratórium által helyeselt szellemben házon belül koordinálja azoknak a munkabizottságoknak a munkáját, amelyek eddig is működtek a nemzeti könyvtárban, és amelyek döntései nem csupán az Országos Széchényi Könyvtár munkájára nézve voltak irányadóak. Gondoljunk csak a *Gyűjteményfejlesztési Bizottság*, a *NEKTÁR Alkalmazási Tanács* vagy az *ISBN - ISSN team* munkájára, de hasonlókat – akár ad hoc jelleggel is – javasolhat létrehozni az említett Együttműködési Tanács. Ilyen lehet egy – az egyik restaurátor osztály által javasolt – *Állományvédelmi Állandó Bizottság*, amely a házon belüli állományvédelmi feladatok koordinálásán és végrehajtásuk ellenőrzésén túl más könyvtáraknak is szolgálhat tanácsokkal, és szervezhet – az eddigiekhez hasonló – tanfolyamokat. Ugyanígy fontos, hogy az Országos Széchényi Könyvtár telematikai koncepciójának kialakítását egy *Informatikai Bizottság* végezze, és a kitűzött célok megvalósulását nyomon kövesse. Ezek a bizottságok szükség szerint kibővítendőek külső tagokkal, az illető szakterület országos, illetve nemzetközi rangú szakértőivel. Külön megkívánt, hogy az egyes bizottságok a szakmailag illetékes országos szervekkel, illetve szervezetekkel aktív kapcsolatot alakítsanak ki intézményes formában is. (Csak példaként említem, hogy az Országos Széchényi Könyvtár napokban elkészülő telematikai koncepcióját a könyvtáros szakmai fórumok mellett véleményeztetni szeretnénk a NIFI és az OMFB szakembereivel is.)

A tudományos együttműködés állandó, tanácsi ranggal működő testülete a **Tudományos Bizottság**. Ennek a bizottságnak nem csupán az a feladata, hogy a könyvtárban folyó tudományos kutatómunkát figyelemmel kíséresse, koordinálja, hanem az is, hogy a felsőoktatási intézmények tudományos műhelyeivel, a Magyar Tudományos Akadémia egyes munkabizottságaival szoros, tervezett és rendszeres kapcsolatot tartson, szükség szerint akár közös munkabizottsági üléseket is tartva. Az Országos Széchényi Könyvtár számára az egyik legfontosabb ilyen testület az MTA Könyvtörténeti Munkabizottsága.

A kulturális együttműködés – kiállítások, felolvasóülések, koncertek stb. – megbízható szervezeti egysége a **Nemzetközi és Kulturális Kapcsolatok Irodája**, amely a kapcsolattartás technikai szervezése mellett – a többi szakmai bizottsággal együttműködve – tartalmi kérdésekkel is foglalkozik. Fontos feladata a könyvtár és a nyilvánosság szervezett és tervezett kapcsolattartásának megteremtése is, hiszen egyetlen szakmai cél sem valósítható meg teljesen a nyilvánosság aktív támogatása, de legalább tudomásul vétele nélkül.

Ugyanígy újra kell gondolni az OSzK Baráti Kör és a Corvina Alapítvány szerepét a könyvtár külkapcsolatainak építésében, működésüket tervezetté, rendszeressé kell tenni.

Az együttműködési látóköreinkbe vont intézményrendszerek

Történelmi okoknál fogva ki kell térnünk arra az egyébként magától értetődő kérdésre, hogy **a nemzeti könyvtár egyik legfontosabb együttműködő partnere a fenntartója**. *Egymásra utaltságunk kölcsönös*, és alapja kizárólag a könyvtári szakmai kérdéskör lehet, tehát a lehető legnagyobb mértékben ki kell zárni ebből a kapcsolatból az aktuális politikai szempontokat. Normális esetben a nemzeti könyvtár szakmai céljai a fenntartó szakmai osztályának véleményezése mellett fogalmazódnak meg, és a fenntartó a könyvtári politikai terveit a Könyvtári Intézet szakmai ismereteinek és szakmai koordinációs erejének felhasználásával készíti el. Ezt az együttműködést segítik azoknak a dokumentumoknak a nyilvános vitái, amelyek távlati, stratégiai célokat fogalmaznak meg mind az egyik, mind a másik oldalon. A stratégiai célok összehangolása után a napi együttműködési gondok már valóban technikai kérdéssé olvadnak. **Az együttműködés a törvényhozás és az államigazgatás különböző intézményeivel** legyen önálló, a stratégiai célok kölcsönös ismeretében az Országos Széchényi Könyvtár ilyen irányú törekvéseiben a fenntartó illetékes szakmai csapata érdekszövetségesként viselkedhet. Fontos ugyanis a parlament Kulturális Bizottságával, az Oktatási, a Külügy- vagy a Pénzügyminisztériummal a kapcsolattartás közvetlen formáit is kialakítani, hiszen a pénzügyi kérdéseken túl a hazai és a nemzetközi együttműködési programok sok esetben az említett minisztériumok főosztályai vagy éppen tárcaközi egyeztetési fórumok által kezdeményezettek. Alapvető kérdés számunkra, hogy az állami kulturális politikai célok megvalósítását segítő bizottságokban, kuratóriumokban, tanácsadó testületekben képviselőnk mint a nemzeti könyvtár intézményi képviselője jelen legyen. Ezt a célunkat csak úgy valósíthatjuk meg, hogy a saját szakmai munkánkkal kiérdemeljük ezt a lehetőséget. (Példaként megemlítem a Klebelsberg Kuno Ösztöndíj Bíráló Bizottságot, hiszen ennek az ösztöndíjnak a célja a külföldi hungarikumok kutatása és nyilvánartartása. Örvendetes tény, hogy a Magyar Orszá-

gos Levéltár és az Országos Széchényi Könyvtár képviselője hivatalból tagja e testületnek.) Külön ki kell emelni e körben a **Nemzeti Kulturális Örökség Igazgatóságát**, hiszen a törvény a kulturális örökség részét képező könyvtári dokumentumok és könyvtárak védetté nyilvánításának jogát a nemzeti könyvtárnak adta. E területen napi kapcsolatban kell dolgoznunk az említett igazgatóság munkatár- saival.

A hazai és a külföldi könyvtári szervezetek és könyvtárak természetes partnereink az együttműködésben. A *nemzetközi könyvtáros szervezetekben* intézményi tagként jelen vagyunk, és külön büszkéek vagyunk arra, hogy e szervezetek számos szakmai bizottságának, vezetőségének tagja a nemzeti könyvtár egy-egy dolgozója. Így a nemzetközi könyvtári trendek, a gondolkodásmód változásai naprakészen nyomom követhetők számunkra. A *hazai könyvtáros szervezetek* munkájában, az egyes rendezvények megvalósításának folyamatában (előadók, szervezők stb.) talán megfelelő súllyal képviselteti magát könyvtárunk, ám személyes véleményem az, hogy e szervezetek vezetőségeiből az utóbbi időben kiszorult a nemzeti könyvtár. Egyik fontos célunk az, hogy ezen a téren javuljon pozíciónk, vagyis az, hogy e szervezetek tagságának a bizalma munkatársainkat tüntesse ki azzal, hogy szakmai vezetőivé választja azokat. A könyvtáros szakmai, illetve a könyvtártípusokat tömörítő szervezeteknek a Könyvtári Kuratórium munkájában való részvétellel és az említett Együttműködési Tanácson keresztül módjuk lesz munkánk véleményezésére és segítésére is. Előadásom következő fejezetében megemlítek néhány kiemelt szakmai programot, amelynek megvalósítása elképzelhetetlen az együttműködés napi formáinak megtalálása nélkül.

Külön szeretném kiemelni a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárával és a Budapesti Egyetemi Könyvtárral kialakítandó szoros kapcsolatok fontosságát, hiszen a gyűjteményszervezéstől kezdődően a tudományos programokig számos területe mutatkozik az együttműködés szükségességének. Az elkezdődött közös munkákra példát előadásom tematikus részében említek. Ugyanígy hangsúlyos az együttműködésünk a MOKKA csoport tagjaival, ami persze nem zárja ki azt, hogy az osztott katalogizálásra szövetkezett más könyvtári csoportokkal ne törekednénk a gyors, technikai értelemben vett kapcsolatfelvételre. A nemzeti könyvtár AMICUS rendszerének valamennyi magyarországi katalogizálási rendszert táplálni kell tudnia.

A könyvtári rendszer sajátos elemei a határokon túli magyar könyvtárak. Ezek a gyűjtemények javarészt más állam fenntartása alatt működnek, részben valamelyik magyar egyház vagy magyar jogi személy a fenntartójuk. Az ezekkel való szakmai kapcsolattartás – a gyarapítástól a feldolgozásig, illetve a magyarországi osztott katalogizálási rendszerhez való csatlakozásig – kiemelt (a törvényben is említett) feladata a nemzeti könyvtárnak.

A nemzeti könyvtár az egész Kárpát-medence régió központi könyvtárának is tekinthető. Ezért szeretnénk állandó fórumot megszervezni az itteni nagyobb könyvtárak vezetőiből. Az együttműködés alapvető célja a retrospektív nemzeti bibliográfia 1918 előtti részeinek teljessé tétele, a könyvtörténeti és a bibliográfiai kutatások összehangolása.

A hungarikumok feltárásának kötelezettsége mentén alakítanánk ki erős kapcsolatrendszert elsődlegesen német, osztrák és olasz könyvtárakkal. Kapcsolatunk

alapja a közös és kölcsönös feltáró munka lesz, és nem az a formális tény, hogy mindannyian könyvtárak vagyunk. Ezért is léptünk be abba a szakmai társaságba, amely az Osztrák–Magyar Monarchia közös könyvtörténeti múltjának kutatását tűzte ki célul. Emellett terveink szerint a jövő évben már megtartjuk az első olasz–magyar könyvtáros találkozót „A könyvtárak szerepe a művelődéstörténeti kapcsolatok dokumentumainak feltárásában” címmel.

A mindenki által ismert európai könyvtári együttműködési programokba külön is, de leginkább többekkel közösen szeretnénk bekapcsolódni, amint ennek általános keretei megteremtődnek. Addig azonban házon belül kell kialakítani azt a technikai feltételrendszert, amely nélkül ez a csatlakozás nem megvalósítható.

Munkánk során ugyancsak közvetlen kapcsolatban kellene hogy legyünk *a könyvkiadók és könyvkereskedők szervezeteivel*, illetve mindazokkal, akik valamilyen formában könyvtári dokumentum megteremtését végzik. Szándékosan fogalmaztam a mondat második felét úgy, hogy nem a dokumentumok kiadását említettem. A törvény is külön kitér arra a tényre, hogy a kulturális örökség részét képezik a nem publikált dokumentumok is, amelyek feltárása, nyilvántartása és védelme ugyancsak nemzeti könyvtári feladat. A köteles példányok gyűjtése és szétosztása számos olyan feladatot ad önmagában is, amely a felvetődő problémák megoldásában szoros együttműködést feltételez. De rövid távú célunk, hogy a kiadott dokumentumok digitálisan rögzített változatát a könyvkiadók eljuttassák megőrzésre és – a kiadóval és a jogtulajdonossal való darabonkénti szerződés megkötése után – a Magyar Elektronikus Könyvtár virtuális polcra helyezése céljára. A törvény ugyan a kép- és hangrögzítés országos nyilvántartási rendszerének gondozásával nem a nemzeti könyvtárat bízta meg, de nem mondunk le arról, hogy számos, az állami televíziós csatornák műhelyeiben képződő, és a további munkák során megsemmisülő interjú-anyag (műsorfolyam kazetták) nálunk megőrzőre találjon. Ezért is fontos a legtágabb értelmű „könyvtári dokumentumok” feltárásáról, nyilvántartásáról és megőrzéséről beszélni.

A felsőoktatási intézmények több szempontból is az együttműködő partnerintézmények sorába tartoznak. A leginkább kézenfekvő a könyvtárosképző helyekkel való kapcsolatok ápolása. Részben az utánpótlás kiválasztása miatt, de a nemzeti könyvtár könyvtáros továbbképzési programjának is segítői ezek a műhelyek.

Attól függetlenül, hogy miként dől el a Soros Alapítvány könyvtáros továbbképzési centrum megszervezését célzó pályázata – amely lehetőséggel a debreceni és a szegedi egyetemmel közösen benyújtott pályázatunk szerint mi is élni szeretnénk –, a Könyvtári Intézet egyik, a törvényben is rögzített feladata a továbbképzések szervezése.

A felsőoktatási intézmények azonban a tudományok műhelyei is. Külön hangsúlyt helyezünk arra, hogy a felsőoktatási intézményekben folyó alap kutatásokhoz intézményesen is csatlakozzunk. Bármely egyetem vagy főiskola bármely, szakmailag indokolható programjáról lehet szó. Tematikailag természetesen a könyvtártudományi, illetve a magyar könyv- és művelődéstörténeti programok állnak könyvtárunkhoz a legközelebb, de szívesen csatlakozunk elméleti igényű kutatási projektumokhoz is. Példaként említem az ELTE Reneszánsz doktori iskolájával megkötött együttműködési megállapodást, amely az alap kutatáson és a konferen-

ciák rendezésén túl közös digitális kritikai kiadások megteremtését tűzte ki célul. Ugyanígy részt veszünk a PPTÉ Irodalomtörténeti Intézetében folyó 1850 előtti kéziratanyag feltárására vonatkozó kutatásokban (az egyezményt ez esetben is megkötöttük). A Szegedi Egyetem könyvtörténeti programja a nemzeti könyvtárban nagyobb léptékűvé válna úgy, hogy a könyvtár számára egyébként is fontos saját állomány feltárása mellett szervezzük meg a munkát. Talán nem felesleges hangsúlyozni, hogy az egyes programok finanszírozásában a felsőoktatási kutatási alapok elérése a könyvtár számára csak így, az együttműködések mentén válhat elérhetővé.

A tudományos intézmények sorában első helyen a *Magyar Tudományos Akadémia humán intézetei* állnak. Kapcsolatunkat aktívvá és rendszeressé szeretnénk alakítani. Az első együttműködési megállapodások az Irodalomtudományi, majd reményeink szerint a Történettudományi Intézettel kerülnek aláírásra. Az együttműködés alapvetően a szakmai bibliográfiai munkák összehangolását, közös kiadványsorozatok megteremtését (külön említeném a Magyar Könyvszemle közös kiadását és lassú hazatérését), kiállítások és konferenciák szervezését jelenti. A Fragmenta Codicum önálló kutatócsoport útja könyvtárból indult, és talán könyvtárba vezet. Azt hiszem, hogy a velük való szoros együttműködés kialakítása kölcsönös érdek lenne.

A tudományos intézmények egy másik, önállóan is tárgyalandó csoportja a *hungarológia hazai és külföldi intézményrendszere*. A terület három minisztérium irányítása és fenntartása alatt áll, munkájuk koordinálása nem a nemzeti könyvtár feladata, az azonban igen, hogy a fenntartókkal külön-külön és magukkal az intézményekkel is szoros kapcsolatot alakítsunk ki. A Hungarológiai Tanács átfogja a magyar nyelv és kultúra oktatásával foglalkozó intézmények munkáját, a hungarológiai kutatások, illetve a Magyarország-kép formálását célzó törekvések szervezete javarészt a résztvevő intézmények bilaterális kapcsolatainak minőségétől függ. Fontos tehát, hogy a külföldi collegium hungaricumok, a magyar intézetek közvetlenül is kapcsolatba kerüljenek az Országos Széchényi Könyvtárral. Részben ehhez a körhöz tartoznak a határokon túli magyar tudományos intézmények, amelyekkel az egyes területek könyvtári ellátását, illetve a tudományos programok összehangolását tudjuk megszervezni.

Igazából nehezen elválasztható a *kulturális* és a tudományos *intézményrendszer*. A nemzeti könyvtár együttműködési programjában az önálló költségvetési szerveként megjelenő központi intézmények – Magyar Országos Levéltár, Magyar Filmintézet, Petőfi Irodalmi Múzeum, Színháztörténeti Intézet, Magyar Nemzeti Múzeum, Hadtörténeti Intézet és Múzeum stb. – több ponton is szerepelnek. A kulturális örökség részét képező dokumentumok beszerzésének összehangolása, illetve a könyvtárunk különgyűjteményeivel való tudományos kapcsolatok e pontok közül a leghangsúlyosabbak. Ugyanezen területek kötik össze a *múzeumokkal* is intézményünket, és nem csupán kiállítások közös szervezése a cél. A múzeumi könyvtárak nem régen szerveződtek önálló szekcióvá a MKE szervezetén belül, velük mint könyvtárakkal is együtt kívánunk dolgozni, különös tekintettel arra, hogy ezek a könyvtárak komoly mennyiségű régi könyvet is őriznek.

Az egyes államok követségei rendszeres kapcsolatban állnak a nemzeti könyvtárral. Azon túl, hogy nemzeti ünnepeik alkalmával kedvvel rendeznek kiállításo-

kat termeinkben, fontos tudományszervező munkát végeznek. A szervezett hungarikum kutatás egyik fontos feltétele az ilyen kapcsolatrendszer ápolása. Példaként említeném Kurucz Lászlónak a közelmúltban megjelent könyvét az argentinai magyarok történetéről, amelyet a két nagykövetség szervezésével létrejött könyvtári kapcsolatok segítettek a megjelenésig, de talán ennél is nagyobb horderejű az említett olasz–magyar könyvtáros találkozó, amelyet Giorgio Pressburger úr, az Olasz Kultúrintézet vezetője javasolt.

Egyetlen könyvtár sem tud működni a vállalkozói szférával való együttműködés nélkül. Ezen együttműködés az egyszerű szponzorálástól a tényleges közös könyvtári szakmai munkáig terjed. A vállalkozói világnak különleges intézményei a közhasznú társaságok, amelyek közül elsősorban azok a jelentősek, amelyek tulajdonosa a nemzeti könyvtár fenntartója. Három jelentős ilyen társaság létezik: a Budavár Kht., a Neumann Kht. és a KELLO Kht. A Budavár Kht.-val való rendezett viszony anyagi eszközöket szabadít fel a szakmai munkához, a másik kettővel való napi munkakapcsolat alapja pedig az alapító okirataikban megfogalmazott olyan célrendszer, amely a könyvtári hálózatnak a feladata. Működési formájuk miatt említem őket itt, és nem a könyvtári rendszer egyes intézményei között.

Az információ nagy erő, és főként annak szervezése és szolgáltatása komoly anyagi haszonnal is kecsegtet. Ezért nem válhattak a könyvtárak a világon seholy olyan információs központokká, ahol olyan információkat szolgáltatnak, amelyek tartalmáért készek fizetni a gazdasági élet szereplői. Természetesen számos klasszikusan könyvtári szolgáltatás is ilyen tartalmú lehet, de ezeket is magánvállalkozási körbe kanalizálta a történelem. Ilyen például a sajtófigyelés, a napilapok tartalmi feldolgozása és teljes szövegű szolgáltatása (retrospektív értelemben is) vagy éppen a teauruszt majdan felváltó fogalomtárak kialakítása, de az információs rendszer hardver és szoftver világa is. Attól függetlenül, hogy jól van-e ez így, és hogy melyik elemét éppen a csak említetteknek szabadott kiengedni a közszolgáltatási rendszerből, tény, hogy a könyvtárnak (és a könyvtáraknak) érdekük a szakmai kontroll biztosítása, különben soha sem lesz erejük arra, hogy a könyvtári világban példásan kialakított nemzetközi együttműködés szabványos alapjait megőrizzék. Mivel a dokumentumok szinte teljessége a könyvtárakban található, igyekezzenek – mint ahogy a nemzeti könyvtár is igyekszik – előnyös szerződéseket kötni az éppen aspiráns vállalkozóval. Előnyös legyen a szerződés anyagi értelemben, de előnyös a könyvtári alapfeladatok ellátását tekintve is.

Az együttműködés nagyobb témakörei

A *könyvtár fenntartása* komoly együttműködést igényel a fenntartóval, az államigazgatási szervekkel, az Országos Műemlékvédelmi Hivatallal és a Budavár Kht.-val. A nemzeti könyvtár ugyanis nem mehet tovább azon az úton, amely a szakmai feladatok feladását jelenti azért, mert azokat felemészti az épület.

A *könyvtárosok* képzésének és *továbbképzésének* minősége minden könyvtár szempontjából fontos szempont. Az oktatási rendszerben nekünk továbbképzési koordinációs feladatunk van, hiszen erre a törvény a nemzeti könyvtár részeként működő Könyvtári Intézetet jelölte ki. Könyvtárunk e feladatoknak csakis a felsőoktatási intézményekkel, illetve a többi könyvtárral együtt gondolkodva tud meg-

felelni. Külön kiemelném annak a fontosságát, hogy könyvtárunk szeretne kezdeményezőként fellépni abban a folyamatban, amelynek végén Magyarországon is megvalósulhat a könyves szakmákra (könyvkiadó, könyvkereskedő, könyvtáros, kiadói és hírlapszerkesztő, restaurátor stb.) való felkészülés egyetlen jól átgondolt képzési terve. A legtágabb értelemben vett könyvtörténet művelésére kellene egy intézetet alapítani – mintaként a mainzi Institut für Buchgeschichte szolgálhat. Valamelyik felsőoktatási intézményben kell a nappali alapképzést akkreditáltatni, a továbbképzési rendszerben pedig aktív intézményi partner lehet az OSzK.

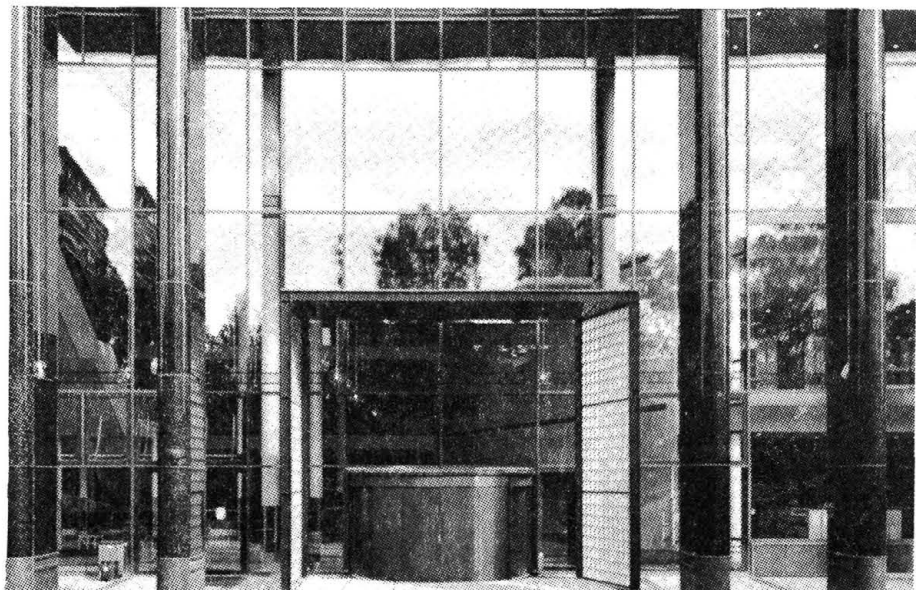
A *könyvtárszakmai feladatok* bel- és külföldön szerteágazó kapcsolatrendszer feltételeznek. A dokumentumok *beszerzése* a köteles példány törvény ellenére sem gondmentes, nem is beszélve a külföldi vagy csere útján történő szerzeményezési munkáról. A köteles dokumentumszolgáltatás részben értelmezés kérdése: milyen dokumentumot, hány példányban, milyen formában kell szolgáltatni. A *nyomtatott dokumentumok digitális formában való összegyűjtése* a kiadóktól körültekintő tárgyalási sorozat eredménye lehet, ám mindenképpen megvalósítandó cél. Ez lenne az egyik pillére a Magyar Elektronikus Könyvtár fejlesztésének. E munkában bizalmi együttműködésre van szükség a könyvtár, a szerzők és a kiadók között amellet, hogy a dokumentumok felhasználhatóságának jogi hátterét is meg kell alkotni.

A második világháborúig a romániai magyarság köteles példányhoz jutott. Anélkül, hogy a határokon túli magyarság könyvekkel való ellátásának eddigi intézményi (OSzK, egyes könyvtárak, egyes kiadók, alapítványok, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Nemzetközi Hungarológiai Központ, akadémiai intézetek stb.) és mozgalmi jellegét fel akarnánk számolni, törekedni fogunk arra, hogy legalább a romániai és a szlovákiai magyar könyvtárak közül egy-egy magyarországi köteles példányt kapjon.

A régóta tervezett *Nemzeti Hangarchívum* létrehozásában a nemzeti könyvtár részfeladatot tud vállalni, de több tekintetben katalizátor szerepet játszhat a törvény tényleges végrehajtása irányában. Ugyanígy a kulturális örökség részét képező *mozgókép-kincs feltárása, nyilvántartása és az adatokról való szolgáltatás* jelentős részben a mi feladatunk, már csak azért is, mert a feladatainkról szóló törvény a nemzeti kulturális örökség megőrzésében a legtágabb értelemben fogalmazza meg az ide tartozó dokumentumok körét.

A könyvtári együttműködés alapját azonban mindenképpen a *Nemzeti Bibliográfia* adja, annak valamennyi ága. Ennek összeállítása, a dokumentumok beszerzése csakis szoros könyvtári, kiadói és nemzetközi együttműködésben képzelhető el. Nagy segítség lenne ezen a téren a már említett módon a *köteles rendszernek a határokon túli magyar könyvtárakra vonatkozó kiterjesztése*. Ezzel párhuzamosan ugyancsak szervezett formában – a mozgalmi és lelkes segítőkészség megnyilvánulásait megtartva – a külföldi hungarikumok gyűjtése is más lehetőséghez jutna. A Nemzeti Bibliográfia olyan kincse az Országos Széchényi Könyvtárnak, amely alapjául szolgál az *osztott katalogizálási* elképzeléseknek, továbbá egy *Nemzeti Bibliográfiai Adatbázis* megteremtésének is. Az *Országos Dokumentum-nyilvántartó Rendszer, a Nemzeti Bibliográfia, a Könyvek Központi Katalógusának* eddigi cédulaanyaga és a *könyvtárközi kölcsönzési rendszer* együttműködése pedig megkerülhetetlen szükségszerűség.

A megvalósuló egységes és osztott katalogizálási rendszer mellett szükséges egy *általános hazai tezaurusz* felépítése is, amely a metaterű nyilvános fogalomtá-

rakkal együttműködve – megfelelő kontroll mellett – maga is rugalmasan tudna változni az egyes fogalmak valós tartalmi változásai mentén. Az ország európai integrációjával egyidejűleg nekünk is csatlakoznunk kell az európai fogalomtárhoz, és az említett a teaurusz jó tartalmi eleme és alapja lehet ennek.

*A nemzeti könyvtár tudományos műhelyként való működése csakis az említett intézményi körökkel való együttgondolkodás mentén elképzelhető. Kiadványi struktúránk kialakítása, konferenciáink szervezése is a közös programok mentén alakulna. Az egyik alapvető program a Nemzeti Bibliográfiai Adatbank létrehozása lenne. Alapjául a Nemzeti Bibliográfia szolgálna, amelyet a könyvtári és a tudományos intézmények ingyenesen használnának, és kiegészítéseiket (mint a szakmai, illetve helyismereti bibliográfiák összeállítói) ugyancsak ingyenesen adnák a rendszernek. Ezen adatbanknak a része a *hungarikumok nyilvántartása* is, de külön ki kell térni arra a programra, amelyet könyvtárunk jelentős kormányzati támogatással e területen kíván megvalósítani. Kiemelt együttműködő partnereink a külföldi magyar intézetek és magyar tanszékek, a határon túli magyar könyvtárak és néhány külföldi könyvtár. A program tervezésekor a magyar kultúra történelmi kötődéseit tartjuk szem előtt, tehát elsősorban a német, osztrák és olasz könyvtárak közül választanánk olyan partnert, amelynek vélhetően nagyszámú hungarikumait módszeresen feltárnánk.*

A nemzeti könyvtár egy formálisan nem megalakított könyvtörténeti kutató intézetként szeretne működni. Munkatársaink nem főállású kutatók, hanem könyvtárosok, akik a saját állományunk feltárásának munkáját, a törvényben meghatározott feladatokat úgy teljesítik, hogy közben a Kárpát-medence könyvtörténeti múltját tárják fel. A könyvtári és kutató munka mellett természetesen együttműködnek a felsőoktatási, akadémiai és más közgyűteményi kutatóhelyekkel, az egyes részfeladatokat a velük való közös pályázatok keretében végzik el.

Ahogy a bevezetőben szándékolt demagógiával, mindenki számára magától értetődő dolgokat felemlítve egy mondatban összefoglaltam a Nemzeti Könyvtár együttműködési stratégiáját („a törvény betartása”), most befejezül talán hasonlóképpen egyértelmű dolgokat mondanék ki: az előadásomban említett valamennyi témakörrel kapcsolatosan szeretnénk nyilvánosságra hozni az Országos Széchényi Könyvtár stratégiai elképzeléseit (telematikai koncepció, hungarológiai koncepció stb.) Az éves munkatervek és beszámolók mellett hosszabb távú terveinkről is számot szeretnénk adni, és e tervek kialakításába már a megfogalmazott együttműködési szándékunkat demonstrálva szeretnénk bevonni az illetékes szakmai köröket, intézményeket. Reményeink szerint e tervek kialakítása mentén már kialakul vagy megerősödik kapcsolatunk a társintézményekkel, illetve a tervek publikálása után jelentkezik számos együttműködni kívánó partner. A feladat rengeteg, s nem mindent mi tudunk elvégezni a legjobban. Vannak azonban feladatok, amelyeket nekünk kell végrehajtanunk, koordinálnunk, s vannak olyanok is, amelyek megoldásában mi vagyunk a legjobbak. Könyvtáron belül kialakítjuk az együttműködés még hiányzó intézményes formáit, és ezeket a nemzeti könyvtár új szervezeti rendjével együtt ugyancsak nyilvánosságra hozzuk. Legfontosabb azonban, hogy nagyon gyorsan talpára állítsuk a belső egységes információs rendszert, hiszen a már elvégzett munkánkat sem tudjuk nélküle felmutatni, s mert nélküle már senkivel sem tudunk együttműködni. Mindenkiel együtt akarunk dolgozni, aki ezt igényli, és akinek szándékai és tervei hasonlóképpen nyilvánosak, mint a mieink.

Monok István

Megnyitó

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves vendégek!

Nem könnyű feladat ennyi szakember előtt megnyitót mondani egy konferencián. Mindenekelőtt szeretettel köszöntöm önöket Szabolcs-Szatmár-Bereg megye közgyűlése és lakossága nevében. Szeretném néhány olyan problémára felhívni a tanácskozás figyelmét, amelyeket mi, önkormányzati tisztségviselők, önkormányzati vagy akár országgyűlési képviselők is tapasztalunk ebben a szférában. Nagyon nehéz témákat választott ki ez a tanácskozás: a területfejlesztés, az európai uniós információs és könyvtári szolgáltatások még nagyon újszerű kérdések, és nagyon sok tanácskozás témája lehetnek még.

Mint önök is tudják, 1999. augusztus 31-ével megalakult az Észak-Alföldi régió Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye részvételével.

A megyének az álláspontját is ismeri a közvélemény. Korábban ez a megye egymegyés régióban gondolkodott, később csatlakozott az országos elképzelésekhez, és létrejött ez a hárommegyés régió. A regionális kérdések az állampolgár fejében elég furcsa módon jelennek meg. Nagyon sok ember úgy van vele, hogy fél a régiós felállástól. A magyar ember – tegyük a szívünkre a kezünket – vármegyében tud gondolkodni. A mi régiókon belül is félti a saját kisebb „régiónak”,